

Památný psychiatrický kongres v Jeseníku

Byl to jeden z mezníků v mé psychologické kariéře. Konal se v roce 1959, v době jakési první politické oblevy. Znovu se ustavila Psychologická společnost, která sama sebe předtím zrušila, vyšla naše první psychologická knížka Člověk známý neznámý a primář Kučera poslal náš první článek o dyslexii na mezinárodní psychologický kongres.

Psychologie začala zvedat hlavu. Vlastně víc zvedala hlavu psychiatrie, která naši klinickou psychologii přijala pod svá křídla. Zásahu na tom měla příznivá konstelace sil, která (jsem o tom hluboce přesvědčen) byla dána lidmi. Byli tu staří psychiatři, z nichž zdaleka ne všichni přijali marxistickou ideologii. Ale hlavně tu byla skupina mladých psychiatrů, vzdělaných, průbojných, která svůj tradiční generační odboj proti zvetšelym strukturám zaměřila proti všem, kdo se poslušně režimově přebarvili. Jakožto novopečení psycholog jsem to sledoval jen zpovzdálí. Netroufal bych si zásluhy jednotlivých protagonistů obrodného psychiatrického proudu nějak hodnotit, ba ani jmenovat bych nikoho nechtěl, protože bych jistě na někoho zapomněl.

V mém pojetí je tento jev srovnatelný v oblasti pediatrie a dětské psychologie jenom s podobně pozoruhodným hnutím proti kolektivní výchově dětí a za rehabilitaci rodiny, přičemž obě hnutí, z vědy vycházející a do společenského dění zasahující, spadají do konce let padesátých. Neurózy, to bylo pro psychiatrii něco obdobného jako psychická deprivace pro psychologii

a dětské lékařství – ideologicky to bylo nepřijatelné, a přece se to prosadilo.

Také v psychologii se utvořila „mladá parta“. Byla tu skupinka psychologů z Myslivečkovy kliniky, skupinka z pražské dětské psychiatrie na Karlově náměstí a naše skupinka z bývalého SDÚ a pak dětské psychiatrie středočeské, několik dalších psychologů porůznu roztroušených (z fakulty ovšem nikdo, pokud vím) – a kromě toho skupina psychologů brněnských, navazujících na dílo docenta Konečného.

V Jeseníku

Ředitelem psychiatrické lázeňské léčebny v Jeseníku byl doktor Rubeš. Sem, na toto izolované místo uprostřed krásné přírody, dotáhli organizátoři představitelé tehdejší vědy sovětské a současně i Západáky. V době nadmíru mrazivé studené války, kdy si politici vzkazovali nejrůznější impertinence, se tihle lidé v Jeseníku setkávali tváří v tvář – a co víc, mluvili jeden s druhým i přednášeli. Mluvil profesor Hans Hof, šéf vídeňské psychiatrické kliniky a v té době vysoký činitel Světové psychiatrické asociace. Samozřejmě si už nepamatuji, o čem to přesně bylo – moc dobře si však pamatuji, jak jsem přitom trpěl! Báł jsem se o něho! Říkal totiž věci, které se říkat „nesměly“, za které hrozily kdovíjaké postihy. Já se ohlížel a rozhlížel, kdo že to slyší a odkud že hrozí nebezpečí. Seděli tam různí pravověrní ideologové – a on se tvářil zcela bezelstně a bezstarostně. To jen my jsme už byli zvyklí na sdělení všelijak skrytá a šifrovaná.

Tehdy jsem si uvědomil, že ne 40 let totality, ale sotva 10 let stačilo na to, aby se strach uhnízdil v národě.

Panu profesorovi Hofovi se nestalo nic. Ale to mě ještě neuklidnilo. Mluvil totiž i profesor Hrbek, neurolog z Olomouce, kde byl v té době rektorem univerzity nebo děkanem lékařské fakulty (později, nebo snad před tím, byl ministrem zdravotnictví), a ten všechno zase uváděl ideologicky na pravou míru. Kontrast těchto dvou přednášek byl dokonalým svědectvím o situaci naší vědy i společenské praxe.

Pak ale měl přednášku německoanglickou sám velký Moreno. Znali jsme ho z literatury, ani ve snu mě nenapadlo, že uvidím in natura muže, který dal světu psychodrama a sociometrii. Měl v té době ideu, že jeho psychodrama se hodí nejen k léčení jednotlivců, ale i celých velkých skupin obyvatelstva, a že by mohlo překlenout rozkol mezi Východem a Západem. Postavy byl rozložitě, gest rozevlátých, vypadal tak trochu jako divadelní impresario. Za toho už jsem tolik netrpěl – to už i mně otrnulo. Po jeho přednášce se ale ozvali marxističtí ideologové přímo. Diskuse byla všelijaká a Moreno udělal báječný tah. Vyhlásil, že večer své psychodrama předvede. Zaskočil organizátory, zaskočil však i své oponenty, protože k věci patřilo od Morena a jeho psychodramatu se distancovat a na takové představení nejít.

Leč co se nestalo. Ústavní jídelna byla toho večera nabitá k prasknutí. Zvědavost přitáhla sympatizanty i odpůrce a Moreno byl ve svém živlu. Předváděl nejprve jeden svůj slavný případ, tj. jak vyléčil muže, který se

paranoidně vtělil do Hitlera. Vybral z účastníků Hitlera, vybral si Göringa, za Goebbelse zvolil doktora Horvaie, což vzbudilo ohromný ohlas, neboť představoval „mladou“ marxistickou psychiatrii u nás – a hrálo se. Druhé představení simulovalo manželský konflikt. Manželku hrála mladičká Morenova paní Zorka. A při tomto druhém představení (těžkopádném, neboť se překládalo z angličtiny do češtiny a zase zpět) se na téže galerii, kde jsem stál já, jedna paní kuchařka z léčebny, která měla na Morenovo představení stejně volný přístup jako všichni psychiatři, najednou rozplakala. To, co se tu předvádělo, byl její příběh (jak sama přiznala)! Znovu svůj příběh prožívala a uvědomila si i východisko – ona byla potenciálním klientem této psychoterapie a potenciálním příkladem její účinnosti. Škoda, že tohle vidělo a slyšelo jenom pár lidí kolem, a ne Moreno sám.

Symposium na chodbě

Další vzpomínka patří doktoru Chertockovi a improvizovanému západo-východnímu sympóziu. Organizátoři nechali jedno odpoledne volné, aby se účastníci mohli pokochat krásami přírody. Když jsem se vrátil z procházky, narazil jsem kdesi na chodbě lázeňské budovy na zvláštní sešlost. Několik diskutujících sedělo v kruhu na židlích a kolem nich stálo několik desítek posluchačů. Vstoupil jsem tedy už doprostřed děje, jímž byla rozprava o neurózách – tentokrát ovšem bez oficiálních kulis. Moderátorem byl doktor Chertock, Francouz, jehož kořeny sahaly kamsi na Ukrajinu nebo na ➔

➔ Matičku Rus a který studoval mj. i v Praze. Jeho čeština byla stejně bezvadná jako několik dalších jazyků, v nichž se toto představení odbývalo. Účastníky bylo několik psychiatrů českých a slovenských (marxistů nebo pseudoneutralů), Kanadan (jméno bych už z paměti nevykřesal), někdo z Anglie, pak z procházky přišel i profesor Masserman, pak ještě kdosi ze Západu, za Sovětský svaz profesor Basin (o němž doktor Kurt Freund prohlásil, že je ze všech Rusů na kongresu nejchytřejší) a ještě někdo další. Ale seznam aktivních účastníků není podstatný – podstatný byl sám doktor Chertock. On udílel slovo jednotlivým účastníkům, jejich výroky překládal a navíc se diskuse sám horlivě účastnil (co sám řekl, to zase pohotově překládal). Fantastické lingvistické představení.

Z obsahu diskuze mám v paměti už jen útržky. Bylo jasné, že fronty jsou vyhraněné a že společnou řeč ani geniální pan Chertock nestvoří – i když (a to si pamatuji přesně) ruský psychiatrický slovník originálně obohatil. Někdo ze západních účastníků použil slovo mothering, jež mělo naznačit časný vztah matky k dítěti, a ukázalo se, že Rusové jeho korelát nemají. Chertock na fleku vymyslel termín matěrinstvovat – a jelo se dál.

Vznikla také otázka, jak rychle řešit nějaký konkrétní případ, a reprezentanti Východu a Západu měli říct, jak by postupovali. Kanadan prohlásil, že by poslal telegram pacientově manželce a pak ihned pozval rodinu ke

spolupráci – Rus prohlásil, že by ihned uvědomil odborovou organizaci na pacientově pracovišti. Myslím, že dalšího komentáře není třeba.

Rusové na kongresu

Hlavní osobou byl zřejmě profesor Sněžněvski, který byl v té době i hlavou (ideologicky náležitě pravověrnou a ostražitou) celé sovětské psychiatrie. Myslím, že se mu přičítalo k špatné pověsti i zavírání disidentů do blázinců, jež se stalo v SSSR neblahou praxí. Po kongresu měl přednášku na Purkyňově společnosti o systematice psychických onemocnění – ani jsem se nesnažil tomu porozumět. Primář Kučera, který se tomu porozumět snažil, se o jeho představách vyjádřil velice nelichotivě. Druhou osobou byl profesor Mjasiščev. Starší pán, vypadal dobromyslně a velmi se zajímal o práci psychologů. Nějak mu vrtalo hlavou, co to je vlastně za lidi a co v psychiatrii dělají. Zpytoval doktora Diamanta a doktora Srnce a velice ho zaujaly „ety kartinky“, což byl test TAT. Zdálo se, že by si v rozporu s oficiálním opovržením ke všem psychologickým testům něco takového rád odvezl. Třetí osobou byl onen „nejchytřejší ze všech“, profesor Basin. Ten toho namluvil ze všech nejméně – a možná právě proto si u Kurta Freunda vysloužil uznání. Budiž ale řečeno, že jsme toho o jednom ani o druhém ani o třetím dál už moc neslyšeli a že z celé slibné osvěty Sovětského svazu skrze českou pokrokovou psychiatrii nevzešlo už zhola nic. Škoda!

Zdeněk Matějček

Prosím, opravte si: Léon Chertok

V prvním čísle roku 2001 vyšla velmi zajímavá vzpomínka Zdeňka Matějčka na památný „československý psychiatrický kongres s mezinárodní účastí“ v Jeseníku v roce 1959. Kongresu jsem se jako mladý klinický psycholog také zúčastnil a v té době neuvěřitelné konfrontačně-přátelské setkání Východu a Západu, na němž se Československo snažilo sehrát roli mostu, pro mne znamenalo rovněž nezapomenutelný zážitek a mělo velký vliv na můj další profesionální vývoj. Z kongresu vyšel pod redakcí prof. O. Janoty a E. Wolfa historicky významný rusko-anglický sborník *Neuroses* (SZdN 1961) i s fotografickou dokumentací. Jsem rád, že prof. Matějček ve své vzpomínce dokázal s velkým časovým odstupem tak plasticky vylíčit zvláštní kongresovou atmosféru.

Rád bych zároveň požádal, aby si čtenáři opravili jméno psychiatra Leóna Chertoka, které se ve zmíněné vzpomínce uvádí opakovaně jako Chertock. Chertok byl skutečnou hvězdou kongresu nejen pro své obrovské znalosti a osobní šarm, ale hlavně proto, že jako francouzský psychiatr (mj. i Válečným křížem vyznamenaný účastník francouzského odboje) dovedl plynule překládat z angličtiny do ruštiny (případně i němčiny) a naopak a že naprosto plynule dokázal hovořit i česky. Chertokovi vyšly v českém překladu monografie *Psychosomatické metody bezbolestného porodu* (SZdN 1966), *Nepoznaná psychika* (Avicenum 1983) a *Hypnóza, narcistická rána* (s I. Stengersovou, *Konfrontace* 1992). V letošním roce uplyne 10 let od jeho smrti a jena místě si jej při této

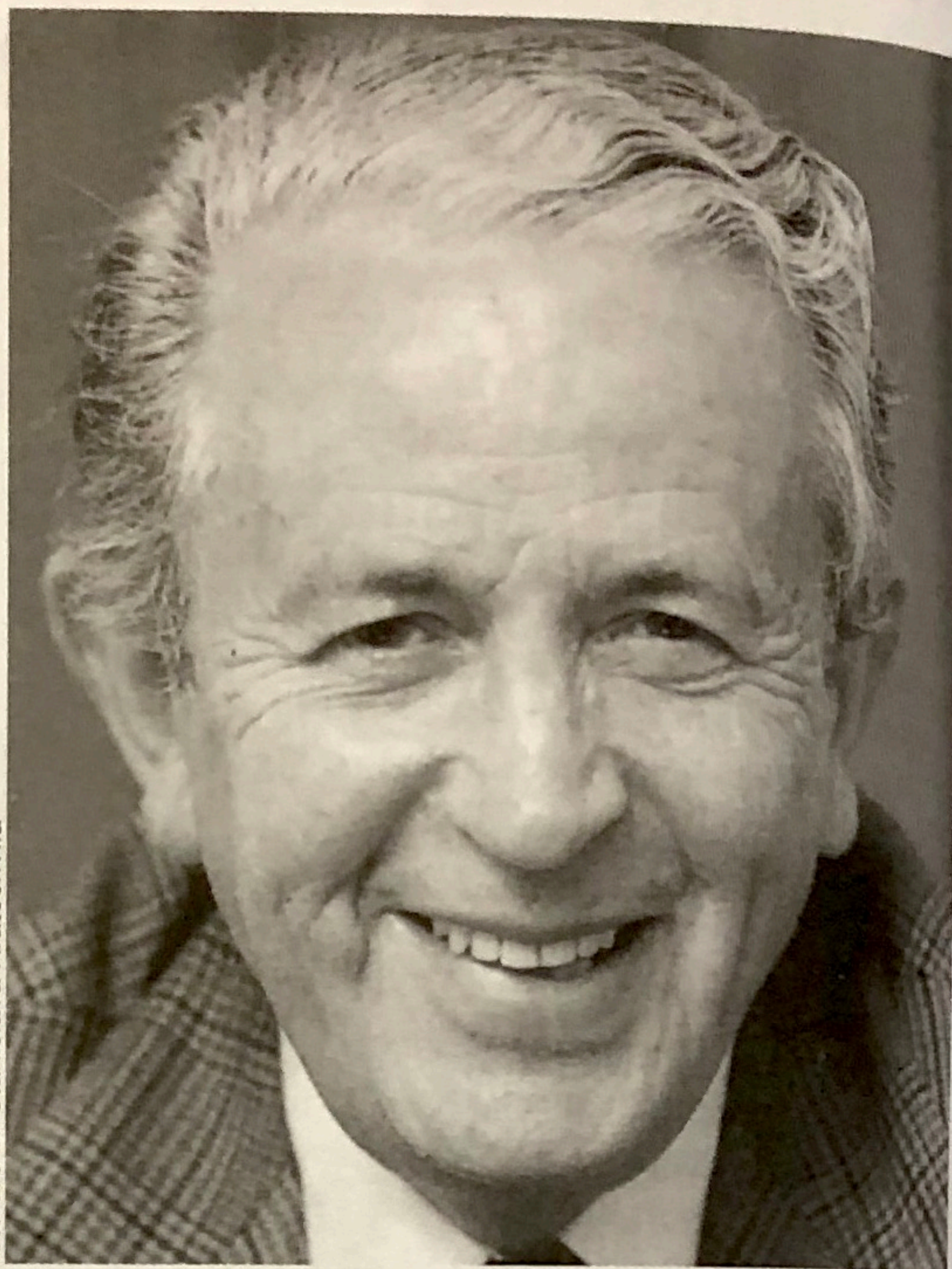

foto archiv Stanislava Kratochvíla

příležitosti připomenout jako Evropana, který měl upřímně rád Česko. Naposledy u nás přednášel na psychoterapeutické konferenci ve Františkových Lázních v roce 1987 na téma *Srdce a rozum v psychoanalýze*. (Obsáhlý nekrolog je v *Čs. Psychiatrii* 1992, 88, 127-128).

Stanislav Kratochvíl